Amellerin Fazîletlerinde Zayıf Hadîslerle Amel Meselesi

AMELLERİN FAZÎLETLERİNDE ZAYIF HADÎSLERLE AMEL MESELESİ

Çeviren: Mustafa Kırdal

Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye rahimehullah şöyle demiştir:
Ahmed İbn Hanbel [rahimehullah] şöyle demiştir: 'Helâl ve harâm [ile ilgili rivâyetler] geldiğinde isnâdlar konusunda işi sıkı tutarız; terğîb ve terhîb [ile ilgili rivâyetler] geldiğinde ise isnâdlar konusunda tesâhül gösteririz [müsâmahalı davranırız].' Âlimlerin üzerinde oldukları 'fazîletli amellerde zayıf hadîsle amel edilmesi [mes'elesi]' de böyledir. Bunun anlamı, hüccet olmaya elverişli olmayan bir hadîsle müstehaplık hükmünün sâbit olabileceği değildir. Çünkü müstehaplık [da diğer hükümler gibi] şer'î bir hükümdür ve şer'î bir delîl olmaksızın sâbit olmaz. Zira kim -şer'î bir delîle dayanmaksızın- herhangi bir amel hakkında 'Allah bunu sever' diye haber verirse, dînden Allah'ın izin vermediği bir şeyi teşrî kılmış olur. [Bu durum, -şer'î bir delîle dayanmaksızın- herhangi bir amel hakkında] vâciblik veya harâmlık hükmünün sâbit olduğunu söylemek gibidir. Bu yüzden Âlimler, müstehaplık dışındaki diğer hükümlerde olduğu gibi müstehaplık hükmü verme husûsunda da ihtilâf etmişlerdir. Hatta bu [yani dînde bir hükmün, şer'î delîller üzerine verilmesi] teşrî kılınan bu dînin temel esâsıdır.
Âlimlerin bununla [yani fazîletli amellerde zayıf hadîsle amel edilmesi mes'elesiyle] maksadları şudur: [Hakkında zayıf hadîs vârid olan] amel, Kur'ân tilâveti, tesbîh, duâ, sadaka, köle azadı, insanlara ihsân, yalanın ve ihânetin çirkin görülmesi gibi; herhangi bir nass veya icmâ ile Allah'ın sevdiği yahut kerih gördüğü sâbit olan amellerden biri olmalıdır. Eğer müstehap amellerden birinin fazîleti ve sevâbı ve[ya] amellerden birinin kerâheti ve cezâsı hakkında bir hadîs rivâyet edilir, ardından [bu amellerin] sevâb ve cezâ miktarları ve [sevâb ve cezânın] türleriyle ilgili uydurma olduğunu bilmediğimiz başka bir hadîs rivâyet edilecek olursa, bu hadîsin rivâyet edilmesi ve onunla amel edilmesi câiz olur. Bunun mânâsı şudur: Nefis o sevâbı ümit eder veya o cezâdan korkar. [Bu durum], tıpkı ticâretin kâr getirdiğini bilen adama 'ticâretin çok kar getirdiğinin' ulaşması gibidir: eğer doğruysa bu ona fayda verir, yalansa ona zarar vermez.
İsrâiliyyât [türü rivâyetler], rüyalar, Selef ve Âlimlerin sözleri, Âlimlerin başlarından geçen olaylar ve benzerleri ile terğîb ve terhîb bunun misâlleridir. Ancak ister müstehaplık olsun, ister başka bir hüküm olsun, bunlardan biriyle tek başına şer'î bir hükmü sâbit kılmak câiz değildir. Lâkin terğîb, terhîb, ümitlendirme ve korkutma amacıyla bunların zikredilmeleri câizdir. Güzel ve çirkin olduğu şer'î delîllerle bilinen şeyler [bu şekilde anlatıldığında] fayda verir, zarar vermez. İster [anlatılan şeyler] işin aslında hak olsun, isterse bâtıl olsun [farketmez]. Fakat bâtıl ve uydurma olduğu bilinen şeylere itibar edilmez. Çünkü yalan hiçbir fayda sağlamaz.
[Bir rivâyetin] sahîh olduğu sâbit olduğunda, onunla hükümlerin sâbit olacağı söylenir. Eğer [rivâyet] iki ihtimâle de açık ise [rivâyetin sahîh veya zayıf olması da muhtemel ise], doğru olmasının mümkün

olması ve yalan olmasının herhangi bir zararı olmayacağından dolayı rivâyet edilir.
Ahmed [İbn Hanbel]'in 'Terğîb ve terhîb [ile ilgili rivâyetler] geldiğinde isnâdlar konusunda tesâhül gösteririz [müsâmahalı davranırız].' sözünün mânâsı şudur: Biz bunları [terğîb ve tergîb ile ilgili hadîsleri] -râvîleri, kendileriyle hüccet getirilen sika râvîlerden olmasalar bile- isnâdlarıyla birlikte rivâyet ederiz. 'Amellerin fazîletleri ile ilgili bu tür rivâyetlerle amel edilir.' diyen [Âlim]lerin sözü de böyledir: Bu tür rivâyetlerle amel etmek; Kur'ân okumak, zikir yapmak ve o rivâyetlerde kerih görülen kötü amellerden uzak durmak gibi bu rivâyetlerde yer alan sâlih amellerle amel etmektir.
Bunun bir benzeri, Buhârî'nin Abdullah b. 'Amr [radıyallâhu anh]'tan riyâyet ettiği hadîste geçen Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'in şu sözüdür: 'Bir âyet bile olsa, benden teblîğ edin. İsrâîloğullarından rivâyet aktarın. [Bunda] bir sakınca yoktur. Kim benim adıma kasıtlı olarak yalan söylerse [Cehennem'deki] ateşten yerine hazırlansın.' [1] Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem [başka] bir sahîh hadîste şöyle buyurmuştur: 'Ehl-i Kitap size bir şey aktardığında onları ne tasdîk edin, ne de tekzîb edin.' [2] Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem onlardan rivâyet aktarmaya ruhsat vermekle birlikte onları tasdîk etmeyi ve tekzîb etmeyi yasaklamıştır. Eğer onlardan herhangi bir şey aktarmanın hiçbir fâidesi bulunmasaydı, buna ruhsat vermez ve emretmezdi. Şayet sırf haber vermeleriyle onları tasdîk etmek câiz olsaydı, bu sefer de onları tasdîk etmeyi yasaklamazdı. Demek ki nefisler, bazı konularda doğru olduğunu zannettikleri şeylerden fayda görür.
Eğer [amellerin] fazîletler[in]e dâir zayıf hadîsler, belirli bir vakitte belirli bir kıraat ile veya belirli bir şekle göre namaz kılmak gibi, takdîr [miktar belirleme] ve tahdîd [bir sınır belirleme] içeriyorsa, bu [tür hadîslerle amel etmek] câiz olmaz. Çünkü [namazla ilgili] bu belirli vasfın müstehap olması, [sahîh olan] şer'î bir delîlle sâbit olmamıştır. Buna karşılık 'Kim çarşıya/pazara girdiğinde Lâ ilâhe illallâh derse, ona şu kadar sevâb vardır.' şeklinde bir hadîs rivâyet edilse [durum öncekinden farklı olur.] Çünkü çarşı-pazarda Allah'ı zikretmek, gâfillerin arasında Allah'a zikretmek anlamı içerdiği için müstehaptır. Nitekim meşhûr bir hadîste şöyle gelmiştir: 'Gâfillerin arasında Allah'ı zikreden, kuru ağaçlar arasındaki yeşil ağaç gibidir.' [3] Buna göre rivâyet edilen sevâb miktarının sâbit olması ya da olmaması [kişiye] zarar vermez. Benzer konuda Tirmizî'nin rivâyet ettiği şu hadîs gelmiştir: 'Kime Allah'tan, içinde fazîlet bulunan herhangi bir şey ulaşır da bu fazîleti umarak onunla amel ederse -bu [amelin fazîleti] öyle olmasa bile- Allah bu fazîleti ona verir.' [4]
Sözün özü şudur: Bu bâb [amellerin fazîletlerine dâir zayıf hadîsler bâbı, herhangi bir amel hakkında] müstehaplık hükmü vermek için değil, terğîb ve terhîb maksadıyla rivâyet edilir ve amel edilir. Ancak onların gerektirdiği şeylere -[yani] sevâb ve cezâ miktarlarına- i'tikad etmek, şer'î delîle bağlıdır [ancak şer'î delîlle sâbit olur].
Kaynak: İbn Teymiyye, Mecmû'u'l-Fetâvâ, 18/65-68
[1] Buhârî, 3461
[2] Buhârî, 4485
[3] Ebû Nu'aym, Hilyetu'l-Evliyâ, 6/181; Beyhakî, Şu'abu'l-Îmân, 561; İbn 'Adiyy, e-Kâmil fî Du'afâi'r-Ricâl, 5/91. Zehebî, Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl (3/242) adlı eserinde bu hadîse dâir şunları zikretmiştir: 'Bu hadîsin isnâdında 'İmrân b. Müslim vardır. Buhârî onun münkeru'l-hadîs olduğunu söylemiştir.' Ebû'l-Fadl el-'Irâkî, Tahrîci Ehâdîsi İhyâi 'Ulûmi'd-Dîn (1/350) adlı eserinde şöyle demiştir: 'Bu hadîsi Beyhakî, Şu'abu'l-Îmân'da ve Ebû Nu'aym da Hilyetu'l-Evliyâ'da İbn 'Umer'den zayıf bir isnâd ile tahrîc etmişlerdir.
[4] [Muhakkik şöyle der:] Bu hadîsi Tirmizî'de bulamadım. [Hadîsin tahrîci şu şekildedir:] el-Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, 8/296; Deylemî, el-Firdevs, 5757; ['Alâu'd-Dîn el-Hindî], Kenzu'l-'Ummâl, 43132. İbnu'l-Cevzî, el-Mevdûât (1/258) adlı eserinde [bu hadîs hakkında şunları] söylemiştir: 'Nebî

sallallâhu aleyhi ve sellem'den rivâyet edilen bu hadîs sahîh değildir. İsnâdında yalnızca Ebû Câbir el-Beyâdî olsaydı bile [bu hüküm için yeterli olurdu.] Yahyâ dedi ki: O [Ebû Câbir] yalancı biridir. Nesâî dedi ki: O metrûku'l-hadîstir. Şâfiî şöyle derdi: Kim Ebû Câbir'den hadîs naklederse Allah onun gözlerini beyazlatsın [basîretini açsın].' [İbn 'Irâk el-Kinânî], Tenzîhu'ş-Şerî'a, 1/265. Onların hepsi de Câbir [b. Abdullah radıyallâhu anh]'tan [rivâyet etmişlerdir.] Ayrıca bu hadîsi Ebû Ya'lâ, Müsned'inde (6/163); Deylemî, el-Firdevs'te (5758); ['Alâu'd-Dîn el-Hindî, Deylemî'nin el-Firdevs adlı eserinden pek çok nakilde bulunduğu kitabı] Kenzu'l-'Ummâl'da (43133); [İbn 'Irâk el-Kinânî], Tenzîhu'ş-Şerî'a'da (1/265) rivâyet etmişlerdir. Heysemî, Mecme'u'z-Zevâid'de (1/154) bu hadîsi zikretmiş ve şöyle demiştir: Bu hadîsi Ebû Ya'lâ ve el-Evsat'ta Taberânî rivâyet etmişlerdir. Bu hadîs[in isnâdın]da Bezî' Ebu'l-Halîl vardır. O zayıf bir râvîdir.' Bunların hepsi de [bu hadîsi] Enes [b. Mâlik radıyallâhu anh]'tan [rivâyet etmişlerdir.]